

KRZYSZTOF SZOSZKIEWICZ, ADAM ZYDROŃ, MAŁGORZATA GÓRNA

Znaczenie Wielkopolskiego Parku Narodowego dla mieszkańców aglomeracji poznańskiej

Importance of the Wielkopolski National Park for the residents of Poznań agglomeration

ABSTRACT

Szoszkiewicz K., Zydróń A., Górna M. 2015. Znaczenie Wielkopolskiego Parku Narodowego dla mieszkańców aglomeracji poznańskiej. Sylwan 159 (3): 259-264.

The aim of the study was to estimate perception of the value of the Wielkopolski National Park (WPN) among different groups of people living in Poznań agglomeration (western Poland). The study was based on questionnaires conducted in the year 2012. Analyses were carried out on the basis of 1350 records. The questionnaire included questions about general relation towards WPN, about the willingness of respondents to pay the costs to the environment and questions characterizing respondents socio-economically. The results of the survey were subjected to canonical correspondence analysis (CCA) and analysis of variance (ANOVA). The study showed that the relation with the natural environment is very different among various groups of society. The use of different analytical tools in relation to the survey data allowed the quantification of this diversity. Analyses showed a relationship between the financial status of the respondents and their relationship to nature conservation ($p < 0.01$). The more wealthy people declared willingness to support WPN financially, but in turn, they did not want to engage themselves into activity involving their own work. The poorer less willingly declared financial support, but they were keen of the possibility of taking their time to engage in work for WPN. Analyses revealed that a group of the poorest as well as the richest did not indicate the interest in any form of WPN support.

KEY WORDS

value of environment, national park, tourism development, nature protection, forest

ADDRESSES

Krzysztof Szoszkiewicz ⁽¹⁾ – e-mail: kszoszk@up.poznan.pl

Adam Zydróń ⁽²⁾ – e-mail: adzyd@up.poznan.pl

Małgorzata Górna ⁽³⁾ – e-mail: m.gorna@wielkopolskipn.pl

⁽¹⁾ Katedra Ekologii i Ochrony Środowiska, Uniwersytet Przyrodniczy w Poznaniu; ul. Piątkowska 94 C, 60-649 Poznań

⁽²⁾ Instytut Melioracji, Kształtowania Środowiska i Geodezji, Uniwersytet Przyrodniczy w Poznaniu; ul. Piątkowska 94 E, 60-649 Poznań

⁽³⁾ Wielkopolski Park Narodowy; Jezioro, 62-050 Mosina

Wstęp

Ekosystemy leśne pełnią wiele funkcji, spośród których coraz większe znaczenie odgrywa ich funkcja społeczna. Związana jest ona w dużym stopniu z turystyką i rekreacją, które na terenach leśnych stanowią coraz powszechniejszą formę spędzania wolnego czasu [Kikulski 2008a, b,

2011]. Do tego rodzaju niematerialnej wartości terenów leśnych przywiązuje się rosnącą wagę [Paschalis-Jakubowicz 2004, 2005].

Turystyka i inne formy rekreacji coraz intensywniej rozwijają się na obszarach najlepiej zachowanych pod względem przyrodniczym – zarówno leśnych, jak i niezalesionych [Matuszewska 2003; Woś, Owczarek 2009; Muszyńska-Kurnik 2010]. Rozbudowa oferty turystyczno-rekreacyjnej i planowanie rozwoju różnych form turystyki dotyczy również obszarów chronionych, takich jak parki narodowe, parki krajobrazowe i obszary chronionego krajobrazu. Planowanie rozwoju turystyki na tych obszarach odbywa się coraz częściej świadomie, a liczne przykłady pokazują, że przy odpowiedniej organizacji taka działalność może funkcjonować w harmonii z wymaganiami ochrony przyrody.

Wielkopolski Park Narodowy (WPN) jest jednym z najbardziej malowniczych miejsc na terenie województwa wielkopolskiego. Jego specyfika wynika z ukształtowania powierzchni o urozmaiconej rzeźbie polodowcowej, z jeziorami o bogatej florze i faunie. Przeważająca część powierzchni Parku porośnięta jest cenną przyrodniczo roślinnością leśną.

Parki narodowe tworzone są głównie w celu realizacji konserwatorskiej ochrony przyrody, ale odgrywają także istotną rolę naukową, edukacyjną oraz turystyczno-rekreacyjną. Ochrona przyrody wynika z różnych aspektów użytkowych, które zapewniają stabilność istnienia ludzkości, dostarczając różnorodnych gatunków jako pokarmu, do celów medycznych czy jako surowca w przemyśle. Zwraca się też uwagę na wartości duchowe, estetyczne czy symboliczne świata żywego. Chcemy chronić przyrodę, ponieważ ją podziwiamy, uważamy za piękną i czujemy się lepiej, jeśli wiemy, że istnieje niezagrożona.

Szerokie pojmowanie roli przyrody sprawia trudność w określeniu jej wartości. Wycena obszaru chronionego nie może ograniczać się do wartości ekonomicznej lasu lub innych elementów o wartości materialnej. Ocena wartości obszarów chronionych, w tym parków narodowych, jest zagadnieniem bardzo trudnym. Przełomowe koncepcje wyceny obszarów chronionych pojawiły się w latach 40. XX wieku [Hotelling 1949] i opierały na gotowości do płacenia za możliwość odwiedzenia danego miejsca. Metoda ta była wykorzystywana do wyceny wartości Puszczy Białowieskiej [Giergiczny 2009].

Celem pracy jest analiza poczucia wartości przyrody WPN u różnych grup społeczeństwa.

Materiał i metody

Wielkopolski Park Narodowy powstał w 1957 roku [Kanas, Górna 2007]. Jego powierzchnia wynosi obecnie 7597 ha [Projekt... 2013]. Park zlokalizowany jest około 15 km na południe od Poznania. Położony jest na Pojezierzu Wielkopolskim, którego ukształtowanie wynika z ostatniego zlodowacenia bałtyckiego [Wyczyński, Wyczyńska 2006]. Charakteryzuje się bogatą florą i fauną oraz specyficznym krajobrazem o urozmaiconej rzeźbie polodowcowej. Znajdujemy tu liczne rynny jeziorne, ozy, kemy, oczka polodowcowe oraz rozrzucone głazy narzutowe. Na dnie rynien rozciągają się wąskie i długie jeziora. WPN jest jednym z najbardziej atrakcyjnych terenów położonych w pobliżu Poznania. Przez Park biegną szlaki turystyczne oraz cztery ścieżki dydaktyczne. Na terenie Parku udostępniono również drogi dla rowerzystów i trasy konne.

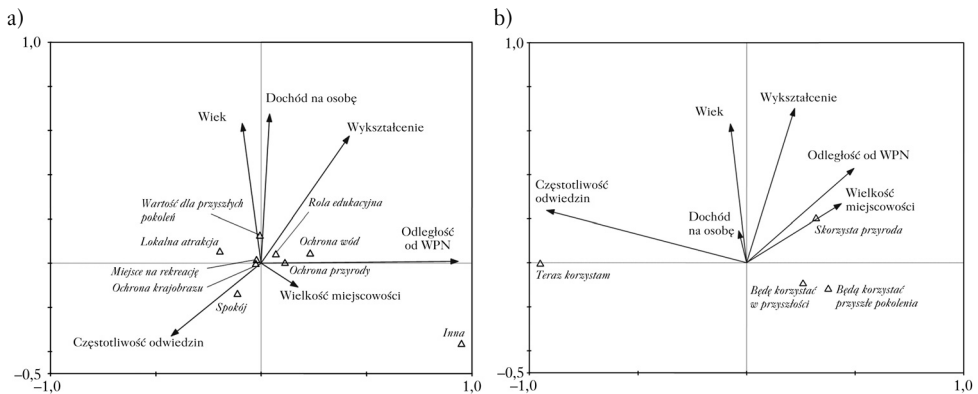
Badania ankietowe przeprowadzono w 2012 roku na reprezentatywnej grupie osób mieszkających w gminach, w obrębie których znajduje się obszar WPN, oraz w Poznaniu. Do analiz wykorzystano łącznie 1350 ankiet. Składająca się z trzech części ankiet została przygotowana na podstawie badań Georgiou [1996], Batemana [2000] i Gołosa [2001]. W pierwszej części pytania dotyczyły ogólnego stosunku do WPN (stan wiedzy, częstotliwość odwiedzin, znaczenie WPN dla odwiedzających i in.). Druga część zawierała pytania dotyczące skłonności respon-

dentów do ponoszenia kosztów na rzecz środowiska (dobrowolne przeznaczenie środków pieniężnych za możliwość korzystania z walorów WPN lub ewentualna rekompensata za uniemożliwienie korzystania z Parku; alternatywnie, jeżeli respondent nie zadeklarował żadnej kwoty, czy byłby skłonny pracować na rzecz WPN w formie wolontariatu). Trzecia część obejmowała charakterystykę socjologiczno-ekonomiczną ankietowanych, w tym m.in. płeć, wiek, zawód, dochód netto na osobę w rodzinie, wykształcenie oraz miejsce zamieszkania.

Uzyskane wyniki badań ankietowych zostały poddane analizom statystyczno-matematycznym przy pomocy programu Statistica oraz CANOCO. Wykorzystano kanoniczną analizę korespondencji (CCA). Analiza ta wykazała zależności pomiędzy podstawowymi danymi charakteryzującymi ankietowanych (wiek, dochód, wykształcenie, odległość od WPN, częstotliwość odwiedzin) a ich poglądami na temat wartości WPN dla społeczeństwa i dla nich osobiście. Ponadto wykorzystano analizę wariancji do oceny istotności zależności pomiędzy zamożnością ankietowanych a gotowością wsparcia WPN w formie finansowej lub wykonywania nieodpłatnej pracy.

Wyniki

Grupa ankietowanych najczęściej odwiedzających Park ceni sobie najbardziej panujący w nim spokój (ryc. 1a). Z kolei osoby przyjeżdżające z dalekiej odległości zwracają szczególnie uwagę na aspekt ochrony wód wynikający z istnienia WPN. Grupa charakteryzująca się starszym wiekiem i jednocześnie lepiej wykształcona oraz bardziej zasobna materialnie dostrzega znaczenie WPN dla form ochrony konserwatorskiej zachowującej przyrodę dla przyszłych pokoleń. Grupa ankietowanych najczęściej odwiedzających docenia szczególnie możliwość obecnego korzystania z walorów WPN (ryc. 1b). Z kolei grupa osób przyjeżdżających z dalszej odległości i jednocześnie mieszkających w większych miejscowościach zwraca szczególnie uwagę na aspekt ochrony przyrody, który jest odbierany jako nieprzynoszący im bezpośrednio konkretnych korzyści.

Ryc. 1.

Zależność pomiędzy podstawowymi danymi charakteryzującymi ankietowanych a ich poglądami na rolę Wielkopolskiego Parku Narodowego (WPN) dla społeczeństwa (a) oraz korzyści z istnienia Parku (b)
Relationship between the basic data characterizing the respondents and their views on the role of WPN for society (a) and benefits of the park existence (b)

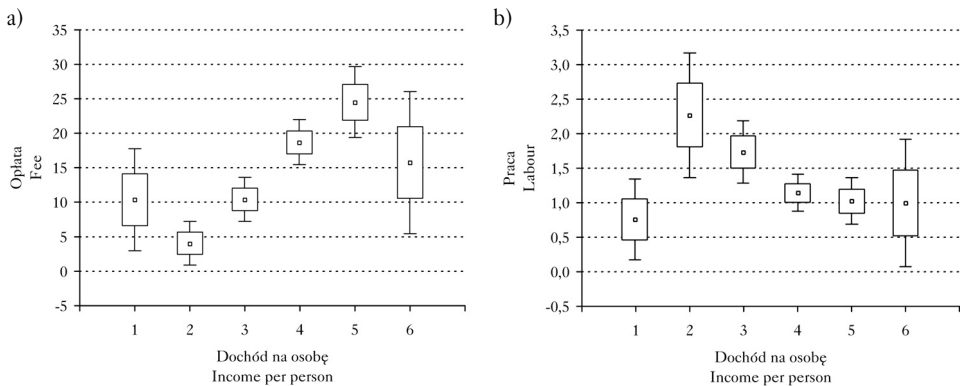
Kumulatywna wyjaśniona wariancja dla pierwszego kierunku zmienności – 61,5% (oś X) i 82,5 (oś X i Y) (a) oraz 92,9% (oś X) i 97,8 (oś Y) (b)
Cumulative explained variance for the first direction variation – 61.5% (X-axis) and 82.5 (X- and Y- axis) (a) and 92.9% (X axis) and 97.8 (Y-axis) (b)
dochód na osobę – income per person, wiek – age, wykształcenie – education, odległość od WPN – distance from WPN, wielkość miejscowości – locality size, częstotliwość odwiedzin – frequency of visits, wartość dla przyszłych pokoleń – value for the following generations, lokalna atrakcja – local attraction, miejsce na rekreację – place for recreation, ochrona krajobrazu – landscape protection, spokój – calm, rola edukacyjna – educational role, ochrona wód – water protection, ochrona przyrody – nature protection, inna – other, skorzysta przyroda – nature will benefit, teraz korzystam – I benefit at present, będę korzystać w przyszłości – I will benefit in the future, będą korzystać przyszłe pokolenia – next generations will benefit

Stwierdzono istotną zależność pomiędzy zamożnością (dochodem w rodzinie na osobę) a gotowością wsparcia WPN zarówno w formie finansowej, jak i wykonywania nieodpłatnej pracy ($p < 0,01$). Grupa wykazująca najniższe dochody (100-200 zł na członka rodziny miesięcznie) jest mniej skłonna ponosić koszty finansowe niż lepiej zarabiający (szczególnie 1000-2000 zł na członka rodziny). Grupy najuboższych (poniżej 100 zł) i najbogatszych (powyżej 2500 zł) odbiegały od zauważonej tendencji (ryc. 2). Ocena skłonności ankietowanych do udzielania nieodpłatnej pracy na rzecz WPN wykazała odwrotną tendencję niż w przypadku gotowości do ponoszenia kosztów. Grupa nisko zarabiających (dochód 100-200 zł na członka rodziny miesięcznie) jest bardziej chętna do pracy na rzecz WPN niż lepiej zarabiających (szczególnie 1000-2000 zł na członka rodziny). Grupa najuboższych (poniżej 100 zł) oraz grupa najbogatszych (powyżej 2500 zł), podobnie jak to było w przypadku ponoszenia kosztów finansowych, odbiegały od zauważonej tendencji.

Dyskusja

Uzyskane wyniki wykazały, że zdecydowana większość społeczeństwa ceni wartości przyrodnicze WPN. Najwięcej ankietowanych deklarowało chęć ponoszenia nakładów na WPN zarówno w formie opłaty, jak i pracy społecznej. Uzyskane wyniki potwierdzają trend rozwoju społeczeństwa w kierunku wzrostu przywiązania do walorów przyrodniczych środowiska oraz wartości niematerialnych zaobserwowanych w odniesieniu do lasu [Paschalis-Jakubowicz 2004, 2005] czy terenów chronionych [Matuszewska 2003; Woś, Owczarek 2009; Muszyńska-Kurnik 2010].

Wyniki przeprowadzonych ankiet wskazywały na duże zainteresowanie respondentów terenami o wysokich walorach przyrodniczych pod kątem ich eksploracji turystyczno-rekreacyjnej. W związku z podnoszeniem poziomu życia społeczeństw turystyka i rekreacja nabierają powszechnego charakteru. Powoduje to, że taka forma spędzania wolnego czasu jest wybierana przez coraz większą część społeczeństwa w Polsce [Kikulski 2008a, b]. Za przyczynę rozwoju turystyki i rekreacji można uznać także zmianę hierarchii wartości w społeczeństwie, przede wszystkim przywiązywanie coraz większego znaczenia do sposobu spędzania wolnego czasu, skrócenie czasu pracy, chęć oderwania się od rutyny codziennego życia, zwiększenie mobilności, wzrost dochodów i zamożności społeczeństwa [Ecker, Cremer 1998; Kikulski 2008a, b].

Ryc. 1.

Zależność między dochodem w rodzinie na osobę a gotowością wsparcia WPN w formie finansowej (a) lub wykonywania nieodpłatnej pracy (b)

Relationship between income per person in the family and the willingness to support the WPN financially (a) or with volunteer labour (b)

punkt środkowy – średnia, ramka – błąd standardowy, wąsy – 1,96* błąd standardowy
middle point – mean, box – standard error, whiskers – 1.96* standard error

Wyniki wykazały, że w społeczeństwie dostrzegane są różnorodne wartości związane z WPN. Analizy wyodrębniły trzy grupy ankietowanych wykazujące odmienne poglądy na wartość i rolę Wielkopolskiego Parku Narodowego. Jedną z tych grup to społeczność lokalna, która bardzo często przebywa na terenie WPN (w tym aż 144 osoby deklarujące, że na terenie Parku są częściej niż raz na tydzień). Druga grupa, bardzo liczna, wykazywała dojazd z dalszej odległości i w wielu wypadkach wskazywała na miejsce zamieszkania duże miasto (powyżej 100 tys. mieszkańców). W oparciu o dane adresowe można było stwierdzić, że jest to grupa składająca się głównie z mieszkańców Poznania. Badania prowadzone w latach poprzednich [Kaczmarek i in. 1992; Matuszewska 2003; Zydroń, Szoszkiewicz 2013] wykazały, że jest to już od dawna bardzo istotna grupa odwiedzających WPN, a przyjezdni z dalszych regionów kraju to mniej niż 5%. Analizy wyodrębniły jeszcze specyficzną grupę wyróżniającą się starszym wiekiem i jednocześnie lepiej wykształconą oraz bardziej zasobną materialnie. W grupie tej są częściowo mieszkańcy Poznania i mieszkający blisko WPN.

Analizy wykazały zróżnicowane poglądy trzech wyodrębnionych grup ankietowanych na ochronę środowiska realizowaną w WPN. Najliczniejsza grupa lokalnych mieszkańców ceni szczególnie możliwość obecnego korzystania z WPN, zwracając uwagę na aspekty rekreacyjne Parku. Główna grupa mieszkańców Poznania szczególnie ceni jeziora, wyróżniając ich wartość na tle innych elementów środowiska przyrodniczego WPN. Korzystają oni z kąpieliska nad Jeziorem Jarosławieckim lub oddają się spacerom nad Jeziorem Góreckim. Wyodrębniona z kolei grupa starszych, wykształconych i zamożnych ankietowanych nie dostrzega ewidentnych korzyści osobistych związanych z Parkiem, w mniejszym stopniu podkreśla jego walory turystyczno-rekreacyjne, ale ceni przede wszystkim konserwatorską rolę WPN w zachowaniu walorów przyrodniczych dla przyszłych pokoleń.

Kolejne analizy wykazały duży związek pomiędzy zasobnością materialną ankietowanych a ich stosunkiem do partycypacji w ochronie przyrody. Bardziej zasobni finansowo deklarowali chęć wsparcia WPN w formie pieniężnej, lecz nie chcieli się angażować w działalność wymagającą pracy własnej. Ubożsi mniej chętnie deklarowali wsparcie finansowe, ale chętniej wyrażali gotowość poświęcenia czasu na wykonywanie pracy na rzecz WPN. Analizy wykazały, że grupa najuboższych oraz grupa najbogatszych zdecydowanie nie są zainteresowane żadną formą wspierania WPN.

Należy podkreślić, że badania zostały zrealizowane w oparciu o dane ankietowe przeprowadzone w bardzo szerokim zakresie. Analizowana macierz danych uwzględniła łącznie aż 1350 ankiet. Po raz pierwszy tego typu badania na obszarze WPN prowadzone były na próbie 165 respondentów [Kaczmarek i in. 1992]. Badania nad funkcją turystyczno-rekreacyjną WPN prowadziła też Matuszewska [2003]. Obszar WPN był w jej pracy uwzględniony w ograniczonym zakresie, gdyż analizowany był w odniesieniu do innych parków narodowych północno-zachodniej Polski. Również w przypadku badań na terenie innych parków narodowych i innych obszarów chronionych [Woś, Owczarek 2009; Muszyńska-Kurnik 2010] analizy opierały się na znacznie mniejszych zasobach danych.

Przeprowadzone badania wykazały, że percepcja wartości środowiska przyrodniczego jest bardzo zróżnicowana wśród poszczególnych grup społeczeństwa. Zastosowanie odpowiednich narzędzi analitycznych pozwoliło na kwantyfikację tego zróżnicowania. Zagadnienia zajmujące się kwestiami stycznymi pomiędzy ochroną przyrody i rozwojem ekonomicznym są zawsze bardzo trudne i wymagają kompleksowej oraz wnikliwej analizy. Rozwój turystyki i innych form rekreacji na obszarach chronionych musi być realizowany w oparciu o rzetelne programy, aby nie powodować strat przyrodniczych.

Literatura

- Bateman I. J. 2000. Monetary valuation of environmental preferences: extending the standard economic theory of values. Centre for Social and Economic Research on the Global Environment (CSERGE), University of East Anglia and University College, London.
- Eckert A., Cremer Ch. 1998. Turystyka a środowisko. Rada Europy, Polski Klub Ekologiczny, Kraków.
- Georgiou S. 1996. Metoda wyceny warunkowej. W: Andersen G., Śleszyński J. [red.]. Ekonomiczna wycena środowiska przyrodniczego. Wydawnictwo Ekonomia i Środowisko, Białystok.
- Giergiczny M. 2009. Rekreacyjna wartość Białowieckiego Parku Narodowego. *Ekonomia i Środowisko* 2 (36): 116-128.
- Gołos P. 2001. Wycena wartości ekonomicznej rekreacyjnej funkcji lasu na przykładzie Leśnego Kompleksu Promocyjnego Gostyńskiego-Włocławskiego. Rozprawa doktorska. IBL, Warszawa.
- Hotelling H. 1949. Letter. W: An Economic Study of the Monetary Evaluation of Recreation in the National Parks, Washington, DC. National Park Service.
- Kaczmarek T., Kaczmarek U., Wiśniewska K. 1992. Wielkopolski Park Narodowy w świadomości turystów. *Morena* 1: 109-128.
- Kanas K., Górna M. 2007. 50 lat Wielkopolskiego Parku Narodowego. Historia utworzenia w kontekście zmieniających się ustaw o ochronie przyrody. *Morena* 13: 7-18.
- Kikulski J. 2008a. Preferencje rekreacyjne i potrzeby zagospodarowania rekreacyjnego lasów nadleśnictw Hława i Dąbrowa (wyniki pierwszej części badań). *Sylwan* 152 (5): 60-71.
- Kikulski J. 2008b. Turystyczno-rekreacyjne funkcje lasów w Polsce – społeczne obawy i nadzieje (wyniki pierwszej części badań). *Sylwan* 152 (6): 63-71.
- Kikulski J. 2011. Prowadzenie gospodarki leśnej a rekreacyjne użytkowanie lasu. *Sylwan* 155 (4): 269-278.
- Matuszewska D. 2003. Funkcje turystyczne i konflikty w wybranych parkach narodowych Polski północno-zachodniej. Bogucki Wydawnictwo Naukowe, Poznań.
- Muszyńska-Kurnik M. 2010. Atrakcyjność turystyczna Tatrzańskiego Parku Narodowego. Materiały IV Konferencji pt.: Przyroda Tatrzańskiego Parku Narodowego a człowiek. Zakopane, 14-16.10.2010, t. 3. 69-73.
- Paschalis-Jakubowicz P. 2004. Użytkowanie lasów – moralne niepokoje? W: Pierikos K. [red.]. Problemy zrównoważonego rozwoju turystyki, rekreacji i sportu w lasach. AWF, Warszawa. 26-32.
- Paschalis-Jakubowicz P. 2005. Lasy i leśnictwo polskie w Unii Europejskiej – oczekiwania i niepokoje. W: Społeczny wymiar lasów. CILP, Warszawa.
- Projekt Planu Ochrony dla WPN. 2013. Operat Turystyki i Zasobów Kulturowych, zespół autorski: Kasprzak K., Raszka B., Kurzawa Z., Kujawski M., stan na 1.01.2013 r.
- Woś B., Owczarek W. 2009. Turystyka na obszarach chronionych w percepcji społeczności lokalnej na przykładzie Stobrawskiego Parku Krajobrazowego. W: Ruta J., Ruta P. [red.]. Aktywność turystyczno-rekreacyjna w obiektach dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego. UR, Rzeszów. 121-126.
- Wyczyński H., Wyczyńska J. 2006. Wielkopolski Park Narodowy. Biuletyn informacyjny. Jezioro.
- Zydrón A., Szoszkievicz K. 2013. Wartość środowiska a gotowość społeczeństwa do zapłacenia za to dobro. *Rocznik Ochrona Środowiska* 15: 2874-2886.